

روزگار ناخوش شهر ابریشم

«بایگ» شهری کوچک در شمال غرب شهرستان تربت حیدریه در خراسان رضوی است که به سبب رواج ابریشم کشی در بین اهالی این منطقه از گذشته به شهر ابریشم شهرت داشته است اما امروز حال و روز ابریشم کشی در بایگ رنگ و رونق گذشته را ندارد.

به گزارش ایرنا، واردات، رکود بازار و سودجویان که بر چهره ابریشمی بایگ پنجه انداخته اند، کسب و کار ابریشم کشی در این شهر را کم رونق کرده و آن شغل پرسود گذشته مبدل به حرفه ای کم طرفدار شده است.

امسال به گفته دست اندرکاران نوغانداری و ابریشم کشی در شهرستان تربت حیدریه، سال خوبی برای فعالان این بخش نبود و رونق کسب و کار در این حوزه سال به سال کمتر می شود.

نوغانداری، ابریشم کشی و فرش بافی مانند زنجیره ای از تولید، بخشی از کسب و کار در تربت حیدریه را تشکیل می دهد که دلیل شکل گیری این حرفه ها، وجود توتستان و سابقه پرورش تخم نوغان و بویژه ابریشم کشی سنتی در بایگ است.

پرورش نوغان یا کرم ابریشم از دیرباز در این منطقه انجام و ابریشم کشی نیز در کارگاه های خانگی بایگ به یک حرفه فراگیر تبدیل شده بود و اندک اندک آوازه ابریشم کشی در این شهر، نام بایگ را در ذهن مردم به عنوان شهر ابریشم ثبت کرد.

شغل نوغانداری و ابریشم کشی در تربت حیدریه در گذشته به چنان رونقی دست یافته بود که تشکیلات سازمانی برای نظارت در این بخش با عنوان اداره توسعه نوغانداری خراسان در تربت حیدریه مستقر شد و هم اینک نیز سه استان خراسان را زیر پوشش دارد.

*از نوغانداری تا ابریشم کشی در بایگ

رئیس اداره توسعه نوغانداری خراسان به خبرنگار ایرنا گفت: یک دوره پرورش کرم ابریشم ۴۵ روز طول می کشد که این دوره از اواخر فروردین ماه آغاز شده و تا اواسط خردادماه ادامه دارد.

فرید سرجمعی با بیان اینکه این نهاد استان های خراسان را زیر پوشش دارد، افزود: در اواخر فروردین ماه هر سال توزیع تخم نوغان برای تولید پيله توسط اداره توسعه نوغانداری خراسان در سه استان خراسان رضوی، خراسان شمالی و خراسان جنوبی آغاز می شود.

وی گفت: از هر پنج تا ۵٫۵ کیلو پيله تر، یک کیلوگرم نخ ابریشم به دست می آید. قیمت هر کیلوگرم تخم نوغان ۲۵۰ هزار ریال و نرخ خرید تضمینی پيله به ازای هر کیلوگرم حدود ۱۸۱ هزار ریال است.

وی با اشاره به مزیت های صنعت ابریشم کشی گفت: این محصول نیاز به سرمایه ندارد، زمان بر نیست، به سرعت تبدیل به ثروت می شود و یک حرفه جانبی با اشتغالزایی فراوان است.

سرجمعی افزود: ابریشم کشی در هر روز سه تا پنج نفر را مشغول می کند و تولید یک جعبه کرم ابریشم ۱۲ نفر روز اشتغال دارد و از این جهت می توان ابریشم کشی را حرفه ای اشتغالزا دانست.

رئیس اداره توسعه نوغانداری خراسان گفت: بایگ از سالها قبل شهر ابریشم کشان در کشور بوده و هنوز هم ۷۰ درصد تولید ابریشم کشور به روش سنتی در این شهر انجام می گیرد. از سالها قبل اکثر مردم این منطقه به ابریشم کشی اشتغال داشته اند و تولیدات آنها به سمت قم، کاشان و تبریز صادر می شده است.

سرجمعی خاطر نشان کرد: سال ۱۳۷۹، اوج شکوفایی صنعت ابریشم در کل کشور بود زیرا سود بالایی داشت اما اکنون به دلایل مختلف حرفه ابریشم کشی دیگر رونق گذشته را ندارد.

وی اظهار کرد: از آنجا که تولید نوغان یا کرم ابریشم کاهش یافته، از ظرفیت یکهزار و ۲۳۰ هکتاری توتستان های منطقه تربت حیدریه نیز به نحو کامل استفاده نمی شود.

رئیس اداره توسعه نوغانداری خراسان رضوی گفت: دلیل اصلی افول صنعت ابریشم در شهرستان تربت حیدریه بویژه شهر بایگ، واردات بی رویه پيله و نخ ابریشم به صورت قانونی یا غیرقانونی است. وی اظهار کرد: دلیل دوم برای رکود صنعت ابریشم کشی در تربت حیدریه را می توان کهولت سن نوغانداران و ابریشم کشان دانست زیرا وقتی تولید پيله کرم ابریشم کاهش یافت، تولید نخ ابریشم نیز کم شد و دیگر جوانان جویای کار و سرمایه، انگیزه ای برای فعالیت در بخش ابریشم کشی نداشتند و فقط افراد قدیمی در این صنعت، فعال باقی ماندند.

وی خاطر نشان کرد: کشاورزان این منطقه بیشتر به تولید زعفران گرایش پیدا کرده اند زیرا فعالیت در صنعت ابریشم دشوار و دارای سود کم است، لذا جوانان راغب به فعالیت در تولید ابریشم نیستند. رئیس اداره توسعه نوغانداری خراسان با بیان اینکه هر کیلو ابریشم خالص در بازار یک میلیون و ۷۰۰ هزار ریال به فروش می رسد، گفت: از سوی دیگر قیمت هر پيله در کشور کیلویی ۲۵۰ هزار ریال و قیمت تضمینی هر کیلو پيله ۱۸۱ هزار ریال است و این قیمت در شرایطی که تولید پيله کم شده، سودی را عاید کشاورزان نمی کند.

سرجمعی اظهار کرد: واردات نخ خام یا پيله به کشور باید ضابطه مند شود به این معنا که در زمانی که در تربت حیدریه پيله تولید می شود، واردات انجام نگیرد زیرا با واردات ابریشم، چرخه نوغانداری شامل پرورش تخم نوغان، تولید پيله و تولید ابریشم، حذف می شود و اشتغال در این بخش از بین می رود.

وی اظهار کرد: واردات پيله کرم ابریشم زمانی مناسب است که دوره تولید کرم ابریشم به پایان رسیده باشد، لذا بعد از اتمام دوره تولید، دستگاه های اجرایی یا تشکلهای کشاورزی و تعاونی ها می توانند واردات را انجام دهند.

سرجمعی بیان کرد: در شرایط فعلی اگر کل پيله ای که سالانه در کشور تولید شود و حدود ۸۵۰ تن است، به بایگ وارد شود، فقط حدود ۷۰ روز کاری را جوابگو است در حالی که ۳۰۰ روز کاری برای ابریشم کشان این بخش لازم است، لذا اگر پيله به اندازه کافی موجود باشد، دستگاه های ابریشم کشی بایگ در کل سال می توانند فعال باشند.

رئیس اداره توسعه نوغانداری تربت حیدریه، ساماندهی ابریشم کشی در قالب یک کار صنعتی را در بازگشت رونق به این بخش بی فایده دانست و گفت: چند سال قبل درصدد راه اندازی یک ناحیه صنعتی در بایگ برآمدیم اما حتی یک نفر از نوغانداران از آن استقبال نکرد، زیرا ابریشم کشان همگی در خانه کار می کنند و وارد کارگاه های صنعتی نمی شوند.

مدیرعامل شرکت تعاونی ابریشم کشان بایگ نیز در این باره به خبرنگار ایرنا گفت: یکهزار و ۸۲ نفر عضو این تعاونی هستند و در کل بایگ یکهزار و ۲۰۰ کارگاه ابریشم کشی وجود دارد.

علیرضا وثوقی نژاد افزود: به دلیل کاهش تولید پيله کرم ابریشم، اکنون ۳۰۰ کارگاه ابریشم کشی در بایگ فعال است و هر کارگاه برای ۲ نفر اشتغال ایجاد کرده است.

وی بیان کرد: متأسفانه بعضاً به جای پيله، نخ ابریشم وارد کشور می شود که این مساله تاثیر زیادی بر فعالیت نوغانداران و ابریشم کشان بایگ گذاشته است زیرا با توجه به موقعیت جغرافیایی بایگ، اشتغال ۹۰ درصد از مردم این منطقه ابریشم کشی است.

وی اظهار کرد: عیار تخم نوغان خارجی نسبت به تخم نوغان داخلی خیلی پایین تر است به گونه ای که عیار تخم خارجی یک کیلوگرم اما عیار تخم داخلی ۲ کیلو و ۱۰۰ گرم است لذا اگر بتوان تخم نوغان بیشتری در کشور تولید و از واردات آن جلوگیری کرد، کیفیت ابریشم تولیدی بیشتر می شود.

وثوقی نژاد اظهار کرد: در سال ۱۳۸۲ وضعیت نوغانداری و ابریشم کشی در این منطقه به قدری مطلوب بود که ۲۴۰ هزار جعبه تخم نوغان تنها از تربت حیدریه صادر شد.

وی گفت: به ازای ابریشم کشی هر پنج کیلوگرم پيله ۲۰۰ هزار ریال دستمزد پرداخت می شود که برای ابریشم کشان این میزان دستمزد صرفه اقتصادی ندارد اما اگر پيله کرم ابریشم به اندازه کافی وجود داشته باشد، به طور قطع فعالان این بخش دریافتی بیشتری می توانند داشته باشند.

مدیرعامل شرکت تعاونی ابریشم کشان بایگ اظهار کرد: در مجموع عدم حمایت مالی و بیمه کارگران، بالا بودن نرخ سود تسهیلات، مشکلات بهداشتی کارگاه های خانگی، واردات بی رویه نخ ابریشم و مشکل کمبود پيله، صنعت ابریشم کشی در بایگ را دچار مشکل کرده است. وثوقی نژاد اظهار کرد: از سوی دیگر نوغانداری و ابریشم کشی متولی مشخصی ندارد و هنوز معلوم نیست که سازمان صنعت معدن و تجارت متولی این بخش است یا سازمان جهاد کشاورزی.

وی تعداد فعالان بیمه شده در حوزه ابریشم کشی بایگ را ۳۰۰ نفر ذکر کرد و گفت: از آنجا که دولت سهم بیمه را به تامین اجتماعی پرداخت نکرده در بیمه کردن سایر فعالان این بخش دچار مشکل شده ایم.

*نخ ابریشم، ماده اولیه فرش های ابریشمی

یک پژوهشگر فرش و عضو پیوسته انجمن علمی فرش گفت: تقریباً حدود ۹۸ درصد از ابریشم تولیدی در بافت فرش دستباف مورد استفاده قرار می

گیرد و این موضوع فقط مربوط به ایران نیست بلکه در کل جهان مرسوم است.

عبدالله احراری افزود: مصرف ابریشم در ایران بین ۵۰۰ تا ۶۰۰ تن در سال است که به عنوان چله، بافت یا پود قالی در فرش، تابلوفرش و گلیم مورد استفاده قرار می گیرد. اکنون یک سوم پيله يا نخ خام ابریشم مورد نیاز برای تولیدکنندگان فرش در داخل کشور تولید می شود و دو سوم دیگر از کشورهای چین، ترکمنستان، ازبکستان و تاجیکستان وارد می شود.

این پژوهشگر گفت: تنها مرکز ابریشم کشی سنتی در کشور در منطقه 'بایگ' تربت حیدریه واقع است که یک واحد صنعتی ابریشم کشی نیز در این خطه در منطقه توس فعالیت دارد.

وی افزود: پيله كرم ابریشم در کل کشور پرورش داده می شود ولی ابریشم کشی به صورت سنتی تنها در بایگ انجام می گیرد، عمده پيله های تولیدی کشور در بایگ ابریشم کشی می شوند و بعد برای سفیدگری به شهرهای دیگر ارسال می شود.

احراری اظهار کرد: تخم نوغان از طریق اداره توسعه نوغانداری که در تربت حیدریه مستقر است، توزیع می شود و نخ ابریشم نیز توسط این اداره خریداری می شود و در واقع خراسان رضوی بخش عمده ای از ابریشم مصرفی کشور را تامین می کند.

این پژوهشگر گفت: پرورش کرم ابریشم یکی از بهترین مشاغل است، ۱۰ گرم تخم نوغان، ۶۰ کیلو پيله خام ایجاد می کند که از این میزان ۱۰ تا ۱۵ کیلوگرم ابریشم خالص به دست می آید و ابریشم خالص به قیمت خوبی فروخته می شود.

وی افزود: دوره پرورش ابریشم حداکثر ۲ ماه است و یک خانواده فعال در این بخش می تواند درآمد خوبی داشته باشد تا مانع از خروج مبالغ هنگفتی از ارز از طریق واردات شده و اشتغال در بخش باغداری، تثبیت روستا، توسعه ابریشم کشی و توسعه فرش بافی حفظ شود.

وی اظهار کرد: در مقطعی که پيله كرم ابریشم به اندازه کافی در کشور پرورش داده می شد، بخشی به بایگ انتقال می یافت، به طوری که سابقاً در بایگ حدود ۱۰۰ تن نخ خام ابریشم، معادل یک سوم نیاز کشور تهیه می شد، این نخ خام به قم و کاشان ارسال شده و روی آن کار رنگرزی و سفیدگری انجام می گرفت، سپس بخشی از این نخ به بازار مشهد رفته و بخشی نیز در فرش بافی استفاده می شد.

وی بیان کرد: از سالها قبل، تخم نوغان توسط اداره توسعه نوغان داری در تربت حیدریه بین نوغانداران توزیع می شده است، در دهه های ۷۰ و ۸۰، واردات بی رویه و ارزان قیمت نخ ابریشم از چین،

پرورش ابریشم را از توجیه اقتصادی انداخت. احراری ادامه داد: از این رو دیگر قیمت خرید تضمینی پيله توسط اداره توسعه نوغانداری برای نوغانداران توجیه اقتصادی نداشت و این مساله باعث شد کشور برای تامین پيله به چین، ازبکستان و ترکمنستان وابسته شود.

وی گفت: به مرور تولید پيله در منطقه کاهش یافت و ابریشم کشان بایگ، پيله خود را از کشورهای دیگر تامین می کردند، اما بعد از مدتی به دلیل اینکه در آن کشورها، ابریشم کشی در قالب یک شغل تعریف شد، صادرات پيله از آن کشورها ممنوع و مشکلات بایگ چند برابر شد.

احراری اظهار کرد: در نتیجه سیاست های نادرست در ۲ دهه گذشته، کشورمان که صادرکننده ابریشم از طریق بایگ بود امروز به وارد کننده عمده نخ خام ابریشم مبدل شده است.

وی بیان کرد: در نهایت، سال به سال کیفیت تخم ابریشم در منطقه تربت حیدریه کاهش یافت و هنر ابریشم کشی و صنعت ابریشم کشی در بایگ رو به افول گذاشت.

این پژوهشگر فرش ادامه داد: اکنون میزان تولید ابریشم در بایگ بسیار کم شده و فقط ۱۵۰ کارگر در این بخش به صورت نیمه وقت فعالیت دارند و روزی پنج کیلو پيله را ابریشم کشی می کنند.

احراری گفت: سال گذشته اداره توسعه نوغان داری تربت حیدریه، تخم خوبی توزیع نکرد و در نتیجه بسیاری از کرم های ابریشم از بین رفتند و تلفات در حوزه کرم ابریشم بسیار بالا بود و از این طریق ضرر عمده ای به پرورش دهندگان ابریشم وارد شد.

وی افزود: به رغم اینکه تولید ابریشم در کشور کم شده اما مصرف ابریشم در قالی بافی، به دلیل جذابیت هایی که ابریشم به قالی می دهد، زیاد شده و عمده قالی بافان ترجیح می دهند که از نخ ابریشم استفاده کنند.

وی بیان کرد: براساس برآوردهای انجام گرفته حداقل ۵۰۰ تن نخ ابریشم در سال برای تولید قالی نیاز داریم زیرا برخی شهرستان ها در کشور مانند قم، ایلام، زنجان و اردبیل به کلی فرش ابریشمی می بافند.

احراری تاکید کرد: باید بین وزارت جهاد کشاورزی از جمله اداره توسعه نوغان داری و وزارت صنعت، معدن و تجارت به عنوان متولیان صنعت ابریشم، یک هماهنگی ایجاد شود زیرا قیمت نخ ابریشم بر قیمت فرش تاثیرگذار است.

این پژوهشگر اظهار کرد: این تعامل بین دست اندرکاران تولید ابریشم باید در حوزه باغداری برای تولید برگهای توت مرغوب، نوغان

داری برای پرورش تخم نوغان و تولید نژاد خوب و خدمات بهتر به پرورش دهندگان ابریشم ایجاد شود تا انگیزه برای کار به وجود آید.

* لزوم گنجاندن صنعت ابریشم در زیرمجموعه خوشه فرش
مدیرعامل شرکت تعاونی تولید فرش دستباف بلوچ خراسان در تربت حیدریه نیز در این باره به خبرنگار ایرنا گفت: کاهش تولید پيله و رکود بازار فرش، بر کارگاه های تولید قالی در این شهرستان تاثیر منفی گذاشته است.

سیدجواد حسینی افزود: اکثر چهار هزار و ۵۰۰ بافنده ای که در تربت حیدریه هستند، دیگر در صنعت قالی بافی ابریشمی فعالیت ندارند زیرا فرش دستباف به خوبی فروش نمی رود و بافندگان نیز سرمایه در گردش ندارند.

وی اظهار کرد: سابقا سالانه در تربت حیدریه یکهزار مترمربع فرش ابریشمی تولید می شد که به کشورهای آمریکا، آلمان و حوزه خلیج فارس صادر می شد اما اکنون دیگر صادراتی صورت نمی گیرد و تولید نیز بسیار کم شده است.

وی توسعه صنعت ابریشم به عنوان یک زیرمجموعه برای خوشه صنعتی فرش را ضروری دانست و گفت: این موضوع به صنعت ابریشم کشی و در نهایت تولید قالی های ابریشمی بسیار کمک می کند.
حسینی اظهار کرد: تهیه آمار دقیق از میزان تولید و تعداد فعالان، ایجاد امکانات، تامین سرمایه در گردش و تشکیل زنجیره تولید از تولید نوغان تا بازاریابی از مزیت های قرار گرفتن صنعت ابریشم به عنوان زیرمجموعه خوشه صنعتی فرش است.

* توسعه صنعت ابریشم کشی بایگ به عنوان یک زیرخوشه فرش دستباف
معاون صنایع کوچک شرکت شهرکهای صنعتی خراسان رضوی به نقش محوری توسعه صنایع روستایی در اجرای سیاست های اقتصاد مقاومتی تاکید کرد و گفت: صنعت ابریشم از جمله صنایع اشتغالزایی است که در صورت تکمیل حلقه های مفقوده آن می تواند ارزش افزوده قابل توجهی برای استان به ارمغان آورد.

مجید علیخواه افزود: صنعت ابریشم کشی بایگ به عنوان یک زیرخوشه برای خوشه فرش دستباف خراسان رضوی جایگاه ویژه ای به عنوان شبکه تامین مواد اولیه دارد.

علیخواه افزود: شرکت شهرکهای صنعتی برنامه های توسعه این صنعت را در ۲ بخش کاهش هزینه و افزایش ارزش افزوده دنبال خواهد کرد که حلقه های مفقوده موم کشی و رنگرزی برای افزایش ارزش افزوده در تولید بسیار نقش مهمی دارند و باید بیش از پیش احصا شوند.

معاون صنایع کوچک شرکت شهرکهای صنعتی خراسان رضوی گفت: نقشه راه توسعه صنعت ابریشم با حضور تمامی نهادهای مرتبط باید تدوین تا برنامه های توسعه ای آن با همکاری همه نهادهای دست اندرکار اجرا شود.

وی اضافه کرد: توسعه صنعت ابریشم به عنوان زیرخوشه خوشه صنعتی فرش، با ایجاد بخش های موم کشی، سفیدگری و رنگرزی و تامین ماشین آلات لازم در این زمینه از بایگ تا مشهد خواهد بود.